

Szczurowski, Jacek

Ocena antropologiczna szczątków kostnych ze stanowiska Masłomęcz 15 (okres rzymski - II-IV w. n. e.) wyeksplorowanych w 1998 roku

Archeologia Polski Środkowowschodniej 5, 206-208

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

JACEK SZCZUROWSKI

OCENA ANTROPOLOGICZNA SZCZĄTKÓW KOSTNYCH ZE STANOWISKA MASŁOMĘCZ 15 (OKRES RZYMSKI – II-IV W.N.E.) WYEKSPLOWANYCH W 1998 ROKU

W roku 1999 zbadano szczątki kostne pochodzące z 21 grobów wyeksplorowanych pod koniec prac wykopaliskowych prowadzonych na stanowisku Masłomęcz 15 w poprzednim sezonie (A. Kokowski 1999). W 15 grobach (nr nr 433, 450, 453, 477-479, 482-488, 490, 492) znajdowały się pochówki wyłącznie szkieletowe. Pięć grobów zawierało szczątki szkieletowe jak i przepalone kości. W tym w grobach nr nr 473 i 476 znajdowały się szczątki szkieletowe dzieci oraz niewielka ilość przepalonych kości osobników dorosłych; w grobach nr 474, 475 i 481 znaleziono szczątki birtualnie pochowanych osobników dorosłych; grób nr 480 zawierał wyłącznie ciało palny pochówek osobnika dziecięcego. Większość szczątków ciała palnych przepalona była słabo – (10/20 w 5 stopniowej skali – A. Malinowski 1974).

Po szczegółowej inwentaryzacji szczątków określono płeć, stan zachowania i wiek szkieletów. Wykonano pomiary metryczne oraz dokonano wstępnej analizy zmian patologicznych widocznych na kościach. Płeć określono na podstawie powszechnie przyjętych cech diagnostycznych czaszek i szkieletów postkranialnych zaproponowanych przez G. Acsádi, J. Nemeskéri (1970), D. H. Ubelakera (1978) i J. Piontka (1996). Wiek szczątków określono analizując obliterację szwów czaszkowych, stopień starcia koron zębowych i zaawansowanie procesów ossyfikacyjnych w kościach długich (J. Piontek 1996) (tab. 1).

Na zły stan zachowania materiału kostnego pochodzącego z cmentarzyska w Masłomęczu zwracano już uwagę (P. Dąbrowski i in. 1999; P. Dąbrowski, J. Szczurowski 1995, 1996; J. Szczurowski 1997, 1998). Specyficzne warunki glebowe i ukształtowanie terenu, na którym znajduje się cmentarzysko, powodują uszkodzenia szkieletów, często bardzo znaczne, głównie nasad kości długich i blaszek kości płaskich.

W badanym materiale niemożliwe było określenie płci 5 osobników dorosłych (24%), podobnie w 6 grobach (29%) uszkodzenia szkieletów uniemożliwiły dokładną ocenę wieku w chwili śmierci. W 14 grobach (67%) znaleziono czaszki w tym: 2 zachowane dobrze (*cranium*) i 12 zachowanych w nielicznych ułamkach (tab. 1).

Zły stan zachowania szczątków spowodował, że tylko u mężczyzny z grobu nr 483 możliwe było zmierzenie największej długości (pomiar M1) obu kości udowych (kość prawa – 482 mm, kość lewa – 480 mm) oraz

całkowitej długości (pomiar M1) lewej kości piszczelowej (387 mm). Uzyskane pomiary pozwoliły zrekonstruować przyżyciową wysokość ciała osobnika na podstawie tablic M. Trotter i G. C. Gleser (1952). Okazało się, że mężczyzna miał ok. 176 cm wzrostu. Korzystając z metody rekonstrukcji wysokości ciała na podstawie pomiarów fragmentów kości długich (J. Strzałko i in. 1972) odtworzono przyżyciową wysokość ciała 3 gorzej zachowanych szkieletów: 2 męskich (groby nr 450 i 486) i żeńskiego (grób nr 490) (tab. 2). Wysokość ciała, obok kilku innych cech, jest bardzo dobrym wyznacznikiem szeroko rozumianej kondycji biologicznej populacji. Wczesniejsze badania wykazały, że w populacji masłomęckiej obie płcie cechuje średnio- i wysokorosłość (J. Strzałko i in. 1972) przy małym odsetku osobników niskich (J. Szczurowski 1997).

Innym wyznacznikiem stanu biologicznego jest występowanie na szkieletach śladów zmian patologicznych. Poprzednie opracowania (P. Dąbrowski, J. Szczurowski 1995; 1996; P. Dąbrowski, M. Krzyżanowska 1997; P. Dąbrowski i in. 1999; J. Szczurowski 1998) wykazały, że w populacjach gockich z Kotliny Hrubieszowskiej najczęściej występują zmiany degeneracyjne oraz rozwojowe. W badanym materiale zmiany patologiczne wystąpiły na 4 szkieletach. Na szczątkach z grobu 450, na powierzchniach górnych trzonów kręgów piersiowych, zaobserwowano zmiany degeneracyjne w postaci guzków Schmorla, które są wynikiem zbyt dużego obciążenia kręgosłupa (J. Gładkowska-Rzeczycka 1978, 1989). Na szczątkach z grobu 483 widoczne były nacieki kostne na prawej powierzchni uchowatej kości krzyżowej. Najbardziej wyrażone zmiany patologiczne widoczne były na szkielecie mężczyzny z grobu 486. Szczególną uwagę zwraca asymetria nasad bliższych kości udowych. Średnica górno-dolna głowy lewej kości udowej jest o 7 mm większa niż w kości prawej (Tab. 2). W miejscu dołka głowy lewej kości udowej widoczne są grudkowate nacieki kostne. Podobne zmiany znajdują się na krawędzi powierzchni stawowej głowy tejże kości. Znacznie poszerzone jest wcięcie lewej panewki stawu biodrowego. Zmiany te, pochodzenia prawdopodobnie zapalnego, zapewne ograniczały ruchy kończyny dolnej w lewym stawie biodrowym. Ponadto u osobnika z grobu 486 zaobserwowano zmiany degeneracyjno-zniekształcające w odcinku piersiowym (guzki Schmorla) i lędźwiowym (spłaszczenie trzonów i osteofity) kręgosłupa. Zniekształ-

Tab. 1. Płeć i wiek szczątków kostnych ze stanowiska Masłomęcz 15 wyeksplorowanych w 1999 roku.

Płeć	Wiek							Łącznie
	<i>infans I</i>	<i>infans II</i>	<i>juvenis</i>	<i>juvenis-adultus</i>	<i>adultus</i>	<i>maturus</i>	nieokreśl. dorośli	
męska	–	–	1	–	–	2	1	4
żeńską	–	–	–	1	1	1	–	3
nieokreśl.	4	2	2	1	–	–	5	14
Łącznie	4	2	3	2	1	3	6	21

Tab. 2. Przybliżona wysokość ciała odtworzona na podstawie średnicy górno-dolnej kości udowej – stan. Masłomęcz 15; sezon 1998.

Nr grobu	Płeć	Średnica górno-dolna głowy k. udowej [mm]	Kategoria wysokości ciała
450	męska	48 (P); 47 (L)	średni (166-170 cm)
486	męska	50 (P); 57 (L)	wysoki (171-175 cm)
490	żeńską	43 (P)	średni (155-159 cm)

(P) - kość prawa; (L) - kość lewa

cenia tego typu są zdaniem wielu badaczy jednym z najczęstszych objawów patologii występujących na historycznych materiałach szkieletowych (M. Ćwirko-Godycki, I. Swedborg 1978; T. Dzierżykraj-Rogalski 1978; J. Gładkowska-Rzeczycka 1978, 1989). U osobnika w wieku *juvenis* z grobu 487 niemal całkowitej obliteracji uległ wyrostek zębodołowy żuchwy. Widoczne są jedynie zarysy zębodołów prawego kła i pierwszego zęba przedtrzonowego. Przedwczesną obliterację wyrostka wywołała najprawdopodobniej przyżyciowa utrata zębów dolnych powstała w wyniku urazu.

Specyficzne i nietypowe traktowanie zwłok jest cechą wyróżniającą gockie cmentarzysko w Masłomęczu. Zdaniem A. Malinowskiego (1989) praktyki rozkałkowania zwłok (dekapitacje, usunięcie pojedynczych kończyn lub całej połowy ciała) bądź umieszczania w obrębie jednego grobu pochówków cząstkowych większej liczby osobników, są powszechnym i obowiązującym rytuałem pogrzebowym ludności grupy masłomęckiej. W badanym materiale stwierdzono, że 6 grobów zawierało pochówki cząstkowe. Grób nr 473 zawierał pozbawiony czaszki szkielet dziecka w wieku *infans II*. W miejscu głowy ustawione było niewielkie naczynie. Ponadto w jamie grobowej znajdowały się

umieszczone wtórnie prawy obojczyk, trzon kości ramiennej, fragment prawej kości szczękowej oraz niewielka ilość przepalonych kości osobnika dorosłego. Grób nr 476 zawierał szkielet dziecka w wieku *infans I* i umieszczone wtórnie w jamie grobowej przepalone szczątki osobnika dorosłego (ułamki kości mózgowcowej i fragmenty trzonów kości długich). W grobie nr 474 znaleziono wyłącznie prawą kość udową i 2 ułamki przepalonych kości osobnika dorosłego. W jamie grobowej nr 477 znajdowała się lewa kość udowa i ułamki czaszki kobiety w wieku *juvenis/adultus*. W grobie nr 478 znaleziono wyłącznie uszkodzoną czaszkę kobiety w wieku *maturus*. W grobie nr 485 znajdowały się tylko, ułożone w porządku anatomicznym, kości prawego i lewego podudzia oraz obu stóp osobnika dorosłego.

W badanym materiale stwierdzono występowanie szczątków zwierząt w 4 jamach grobowych. W grobach nr 450, 453 i 480 znajdowały się pojedyncze kości zwierzęce, zaś w północnej części grobu nr 485 złożony był kompletny szkielet ptaka.

Ocena antropologiczna szczątków wyeksplorowanych w sezonie 1998 stanowi przyczynek do pełnej analizy planowanej po zakończeniu prac wykopaliskowych na stanowisku Masłomęcz 15.

LITERATURA

Acsádi G., Nemeskéri J.
1970 *History of Human Life Span and Mortality*,
Budapest.

Ćwirko-Godycki M., Swedborg I.
1978 Ludność pochowana na cmentarzysku Ostrowa
Lednickiego pod względem metrycznym

- z uwzględnieniem zmienności oraz objawów patologii na kościach. Część III., *PAnt.*, t. 44, s. 221-240.
- Dąbrowski P., Krzyżanowska M.
1997 Goci z Gródka n. Bugiem (II-IV w.) w świetle badań paleopatologicznych, [w:] *20 lat archeologii w Masłomęczu*, t. 1, Lublin, s. 85-94.
- Dąbrowski P., Krzyżanowska M., Szczurowski J.
1999 Analiza antropologiczna szczątków kostnych z cmentarzyska gockiego w Masłomęczu (stan. Masłomęcz 15) – sezon 1998, *APŚ*, t. 4, s. 135-138.
- Dąbrowski P., Szczurowski J.
1995 Wstępne informacje o szczątkach kostnych z cmentarzysk grupy masłomęckiej wyeksplorowanych w sezonach 1993 i 1994, *Spr. UMCS*, s. 19-21.
- 1996 Sprawozdanie z analizy antropologicznej szczątków kostnych ze stanowiska Masłomęcz 15 z badań w latach 1994 i 1995, *APŚ*, t. 1, s. 91-92.
- Dzierżykraj-Rogalski T.
1978 Znaczenie badań paleopatologicznych dla antropologii, *PAnt.*, t. 44, s. 389-392.
- Gładkowska-Rzeczycka J.
1978 Częstość występowania niektórych zmian chorobowych widocznych w obrębie układu kostnego na przestrzeni tysiącleci, *PAnt.*, t. 44, z. 2, s. 409-415.
- 1989 *Schorzenia ludności prahistorycznej na ziemiach polskich*, Gdańsk.
- Kokowski A.
1997 Cmentarzyska ludności grupy masłomęckiej, „*Studia Antropologiczne*”, t. 5, s. 65-91.
- 1998 20 lat archeologii w Masłomęczu, [w:] *20 lat archeologii w Masłomęczu*, t. 1, Lublin, s. 11-26.
- 1999 Dziewiętnasty sezon wykopaliskowy na cmentarzysku ludności grupy masłomęckiej na stanowisku nr 15 w Masłomęczu w pow. Hrubieszów, woj. lubelskie, *APŚ*, t. 4, s. 130-134.
- Malinowski A.
1974 Historia i perspektywy antropologicznych badań grobów ciałopalnych, [w:] *Metody, wyniki i konsekwencje badań kości z grobów ciałopalnych*, Seria Antropologia nr 2, s. 7-15.
- Malinowski T.
1989 Uwagi o obrządku pogrzebowym na cmentarzysku w Masłomęczu, *Kul. wielb.*, t. 2, Lublin, s. 5-10.
- Pionek J.
1996 *Biologia populacji pradziejowych*, Poznań.
- Strzałko J., Piontek J., Malinowski A.
1972 Problem rekonstrukcji wzrostu na podstawie kości zachowanych we fragmentach lub spalonych, *PAnt.*, t. 38, z. 2.
- Szczurowski J.
1997 Wstępna ocena przyżyciowej wysokości ciała osobników płci męskiej i żeńskiej ludności gockiej grupy masłomęckiej, stan. Masłomęcz 15, *APŚ*, t. 2, s. 121-123.
- 1998 Ocena antropologiczna szczątków kostnych ze stanowiska Masłomęcz 15 (okres rzymski) wyeksplorowanych w 1996 i 1997 roku, *APŚ*, t. 3, s. 130-133.
- Trotter M., Gleser G. C.
1952 Estimation of stature from long bones of American Whites and Negroes, „*American Journal of Physical Anthropology*”, nr 10, s. 463-514.
- Ubelaker D. H.
1978 *Human skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*, Chicago.

JACEK SZCZUROWSKI

AN ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF BONE REMAINS FROM SITE 15 IN MASŁOMĘCZ (ROMAN PERIOD – 2ND-4TH CENTURIES A.D.) EXCAVATED IN 1998

In the season of 1999, bone remain from 21 graves were studied. 15 graves contained only inhumation burials, 5 graves (Nos. 473-476, 481) contained remains of skeletons and charred bones, while grave 480 contained a cremation burial of a child. The gender, state of bone preservation and age of the remains was determined and presented in Table 1. It was also possible to carry out a preliminary analysis of the visible pathological changes.

On the basis of the measurements of both femoral bones and the left tibia it was possible to reconstruct the intravital body height of the male individual from grave 483 (176 cm). Additionally, it was possible to reconstruct the approximate height of 3 other individuals whose skeletons were not so well preserved (Tab. 2).

Pathological changes were observed with respect to 4 skeletons. An individual from grave 450 had degeneration chan-

ges of the thoracic vertebrae (Schmorl's nodules). An individual from grave 483 had visible bone infiltration on the right-hand side surface of the sacral bone. An individual from grave 486 had pathological changes within the left hip joint as well as in the thoracic section (Schmorl's nodules) and lumbar section (flattening of vertebral bodies, and osteophyte) of the spine. An individual at the age of *juvenis* from grave 487 sustained an almost complete obliteration of the alveolar ridge of the mandible.

Six of the analysed graves contained partial burials. In two graves (Nos. 473 and 476) there were remains of children and subsequently added bones of adult individuals. Graves 474, 477, 478, and 485 contained incomplete fragments of adult individuals.

In graves 450, 453, and 480 the presence of individual animal bones was recorded, while in grave 485 there was a complete skeleton of a bird.